

PATRIMONIALIZMAS: LENKIŠKOJI SĄVOKOS VARTOSENOS TRADICIJA IR JOS SANTYKIS SU MAXO WEBERIO SAMPRATA

Nerijus Babinskas

Lektorius humanitarinių mokslų daktaras
Vilniaus universiteto
Istorijos fakulteto
Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra
Universiteto g. 7, LT-01513 Vilnius
El. paštas: nerijus.babinskas@if.vu.lt

1. Įvadas

1.1. Teorinis-metodologinis aktualumas

XXI a. pokomunistinių šalių (kartu ir Lietuvos) historiografijose vis dar vyrauja tokia kliše: visos agrarinės visuomenės, egzistavusios tam tikru laikotarpiu (Viduramžiais) ir sukūrusios savo valstybingumą, buvo feodalinės¹. Mūsų įsitikinimu, šie dogmatinio mąstymo reliktai kilę iš dviejų senstelėjusių metodologinių „matricių“: marksizmo-leninizmo istoriosofinės doktrinos ir europocentrinio visuotinės istorijos periodizacijos modelio.

Žinoma, sekant rusų istorijos teoretiku Leonidu Grininu, visuotinės istorijos procesą galima suvokti ir kaip bendrą raidą, bet tik visos žmonijos mastu. Todėl reikėtų skirti bent du lygmenis: visos žmonijos ir atskirų visuomenių². Šiame straipsnyje

mums bus aktualus būtent antrasis, žemesnysis (t. y. atskirų visuomenių) lygmuo.

Savo daktaro disertacijoje šio straipsnio autorius, pasirinkęs XIV–XV a. Moldovos kunigaikštystės atvejį, vadovaudamasis marksistinės gamybos būdų teorija, bandė pagrįsti tezę, kad Viduramžiai³ ≠ feodalizmas. Žinoma, reikia turėti omenyje, kad feodalizmas taip pat daugiareikšmė sąvoka⁴, tačiau visos jo sampratos suformuluotos modeliuojant Vakarų Europos Viduramžių epochos realijas, todėl apriorinis bet kurios

kiras sąvokas, atitinkamai: *istorinio proceso formacija ir formacinė stadija*. Žr. Гринин Л. Е. Производительные силы и исторический процесс. Москва, 2000, с. 56.

³ Šiame tekste, nesiveldami į ilgą ir painias diskusijas („ilgaisiais“), Viduramžius laikysime Europos istorijos laikotarpį apytikriai tarp 500–1800 m., kartu primedami šį periodizacinį konceptą ir periferiniams Europos regionams. Tai galima būtų pateisinti tuo, kad į minėtus periferinius regionus bus žvelgiama iš lyginamosios perspektyvos (lyginant būtent su Vakarų Europa).

⁴ Apie feodalizmo sampratas žr.: *Gudavičius E.* Mindaugas. Vilnius, 1998, p. 88–92; *Norkus Z.* Maxo Weberio feodalizmo samprata ir Lietuvos istorija // Lietuvos istorijos studijos. 1997, t. 4, p. 44–54, plg. *Reynolds S.* The Use of Feudalism in Comparative History // *Explorations in Comparative History* / Ed. B. Z. Kedar. Jerusalem, 2009, p. 191–217.

¹ Ankstyvesnės vis dar neretai aprioriškai laikomos vergovinėmis, bet tai jau iš dalies atskira tema, į kurią šiame straipsnyje nesigilinsime.

² Leonidas Grininas, siekiant išvengti painiavos, skirtingiems lygmenims analizuoti net siūlo vartoti ats-

feodalizmo koncepcijos taikymas kitų, net ir gretimų regionų visuomenėms vertintinas kaip mokslinės vertės neturintis dogmatizmas. Apskritai reikėtų nepamiršti, kad feodalizmas dėl savo daugiaprasmiškumo yra ne kartą stipriai kritikuotas: istoriografijoje randame pasiūlymų jį keisti kita, aiškiau apibrėžta sąvoka (tributarizmu)⁵ arba jo iš viso atsisakyti kaip lyginamųjų tyrimų kategorijos⁶. Manytume, kad visiškai atmesti feodalizmo sąvoką nėra tikslinga, tačiau precizinti jos vartoseną būtina.

Jeigu iš principo pripažįstame alternatyvios agrarinių visuomenių raidos galimybę, tuomet neišvengiamai kyla sinchroninio lyginimo „instrumentarijus“ arba „tipologinės skalės“ klausimas. Kitaip tariant, feodalizmui turi atsirasti alternatyvų. Kaip vieną iš rimtų „pretendentų“ būtų galima įvardyti patrimonializmą, kurį remdamiesi vokiečių sociologijos klasiko Maxo Weberio samprata, jau prieš kelis dešimtmečius Vakarų sociologai laikė būtent feodalizmo alternatyva⁷. Pastarasis atrodo kur kas mažiau kontroversiškas, korektiškesnis ir universalesnis, nei ypač daug kritikos susilaukęs paties K. Marxo išskirtas azijinis gamybos būdas⁸.

⁵ Žr. Haldon J. *The State and the Tributary Mode of Production*. London, New York, 1993, p. 67–68; plačiau apie tributarizmo koncepciją žr. Babinskas N. Tributarizmo koncepcija: S. Amino, J. Haldono ir H. H. Stahlio sampratų lyginamoji analizė // Lietuvos istorijos studijos. 2009, t. 24, p. 178–194.

⁶ Žr. Reynolds S. *The Use of Feudalism in Comparative History*, p. 55.

⁷ Žr., pavyzdžiui: Murvar V. *Patrimonial-Feudal Dichotomy and Political Structure in Pre-Revolutionary Russia: One Aspect of the Dialogue Between the Ghost of Marx and Weber* // *The Sociological Quarterly*. 12 (Autumn 1971), pp. 500–524; Eisenstadt S. N. *Traditional Patrimonialism and Modern Neopatrimonialism*. Beverly Hills, London, 1973, pp. 30–40.

⁸ Apie daugkartines diskusijas istoriografijoje šia tema, taip pat šiuolaikinių istorikų marksistų požiūrį į

1.2. *Teminis aktualumas*

Įtaigi E. Gudavičiaus ir A. Bumblausko Lietuvos regioninės priklausomybės koncepcija (Lietuva – ryčiausia Vidurio Rytų Europos dalis) savaime sufleruoja ankstyvosios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos (LDK) struktūros lyginimą su kitomis Vidurio Rytų Europos monarchijomis. Šiame kontekste labiausiai intriguoja garsaus čekų istoriko Dušano Třeštiko (1933–2007) suformuluota bendro ankstyvųjų Viduramžių Vidurio Europos valstybės modelio (Čekija, Lenkija, Vengrija), esmingai besiskiriančio nuo Frankų valstybės, idėja⁹. Tiesa, čekų

azijinio gamybos būdo koncertą žr. Banaji J. *Theory as History: Essays on Modes of Production and Exploitation*. Leiden, Boston, 2010, pp. 15–40; *Asiatic Mode of Production*. Science and Politics / Ed. A. M. Bailey, J. R. Llobera. London, Boston, Henley, 1981; *Bratkiewicz J. Teoria przedkapitalistycznej formacji społecznej w kulturach orientalnych: interpretacja badań i polemik*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, 1989; Семёнов Ю. И. Политарный («азиатский») способ производства: Сущность и место в истории человечества и России. Философско-исторические очерки. Москва, 2008, с. 323–335. Tiesa, azijinį gamybos būdą ir patrimonializmą galima gretinti tik atsargiai ir su išlygomis, nes sąvokos paimtos iš skirtingų teorinių kontekstų, bet šio straipsnio autorius nėra pirmasis tai pradėjęs daryti. Naujausioje marksistinėje istoriografijoje jau galima užtikti bandymų azijinį gamybos būdą sieti būtent su M. Weberio patrimonializmu: žr. Banaji J. *Theory as History: Essays on Modes of Production and Exploitation*. Leiden, Boston, 2010, p. 25. Vis dėlto M. Weberio ir K. Marxo teorijų bei kai kurių sąvokų tarpusavio santykis yra atskira tema, kurios šiame straipsnyje neliesime.

⁹ Pasak D. Třeštiko, ankstyvosiose Vidurio Europos monarchijose vyraujanti sankloda buvo „kunigaikščio teisės“ sistema, kitaip nei Vakarų Europoje, čia monarchas buvo vienintelis stambus žemvaldys, valdančioji klasė buvo iš esmės išlaikoma iš monarcho išdo, visi žemdirbiai tiesiogiai buvo pavaldūs valstybei (imunitetų iki XII a. nebuvo). Тржешистик Д. *Средне-европейская модель государства периода раннего средневековья // Этносоциальная и политическая структура раннефеодальных славянских государств и народностей*. Москва, 1987, с. 125–126, 129; kiek platesnė čekų istoriko koncepcijos santrauka pateikta

mokslininkas tvirtino, kad Vidurio Europos valstybės vis dėlto buvo feodalinės, nors ir pripažino, kad jų struktūra labai panaši į K. Marxo išskirtą azijinį gamybos būdą (D. Třeštikas nurodė vieną esminį skirtumą: „azijinės“ valstybės esą pajungė giminines bendruomenes (*родовые общины*), o Vidurio Europos ankstyvosios valstybės – privačius savininkus, žemdirbius alodininkus, kurie tarpusavyje buvo susiję tik kaimyninės bendruomenės ryšiais)¹⁰.

XX a. devintajame dešimtmetyje čekų istoriografijoje suformuluota periferinio Vidurio Europos feodalizmo koncepcija¹¹ buvo aktuali, nes tuo metu buvo aktyviai svarstoma Vidurio ir Rytų Europos regionų raidos specifika ankstyvaisiais Viduramžiais, todėl ji iš karto susilaukė dėmesio¹²; aktualumo, bent jau tarp slavų šalių (Rusijos, Lenkijos) istorikų, D. Třeštiko koncepcija neprarado ir XXI amžiuje¹³. Įdomu

šio straipsnio autoriaus daktaro disertacijoje: *Babinskas N. Moldova XIV a. viduryje–XVI a. viduryje kaip socialinės struktūros tipologijos problema. Daktaro disertacija. Vilnius, 2010, p. 200–201.*

¹⁰ *Тржешич Д. Среднеевропейская модель государства периода раннего средневековья, с. 128–130.*

¹¹ Pats D. Třeštikas Vidurio Europos feodalizmo neįvardija kaip periferinio, bet dėl akivaizdžių skirtumų nuo Karolingų imperijos, viena vertus, ir panašumų su azijinio gamybos būdo valstybėmis, kita vertus, manytume, kad būtų korektiška taip šią feodalizmo atmainą apibūdinti.

¹² Pavyzdžiui, žr. *Флоря Б. Н. Государственная собственность и централизованная эксплуатация в западно-славянских странах в эпоху раннего феодализма // Общее и особенное в развитии феодализма в России и Молдавии. Проблемы государственной собственности и государственной эксплуатации (ранний и развитый феодализм): чтения, посвященные памяти академика Л. В. Черепнина. Тезисы докладов и сообщений. Кишинёв, 5–7 апреля 1989 г. Москва, 1988, с. 61–67*

¹³ Žr., pavyzdžiui, *Алимов Д. Е. «Африканский способ производства» в Великой Моравии?» (Заметки на полях статьи Иво Штефана) // Петербургские*

пажымėti, kad E. Gudavičiaus ir A. Bumblausko apibūdinti ankstyvosios LDK periferinio feodalizmo bruožai faktiškai identiški D. Třeštiko suformuluotiesiems¹⁴.

Kita vertus, ankstyvoji, Piastų dinastijos valdoma Lenkija, kuri patenka į D. Třeštiko apibrėžtą Vidurio Europos periferinio feodalizmo regioną, tradiciškai lenkų istorikų apibūdinama kaip patrimonialinė monarchija, tuo jokiū būdu neneigiant Lenkijos feodališkumo¹⁵. Iš to būtų galima implikuoti esant tam tikro sąryšio tarp Vidurio Europos ankstyvųjų valstybių periferinio feodalizmo modelio ir patrimonialinės monarchijos. Taigi patrimonializmo problematika tiesiogiai siejasi su lietuvių istoriografijai artima rytinės Vidurio Europos šalių specifinės raidos tematika. Maža to, reikia pažymėti, kad lietuvių istorikai perėmė iš lenkų patrimonialinės monarchijos sampratą ir taiko ją ankstyvosios LDK santvarkai apibūdinti: štai A. Bumblauskas (kaip pats pabrėžė, remdamasis E. Gudavičiaus samprata) XIII–XIV a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos santvarką įvardijo kaip „ankstyvoji (patrimoninė) monarchija“¹⁶. Tiesa, lietuviškoje mokslinėje literatūroje, skirtoje LDK tyrimams, turime ir patrimonializmo koncepto vėberiškąją prasmę taikymo atve-

славянские и балканские исследования. 2012, № 1 (11), с. 183–196; *Urbańczyk P. Trudne początki Polski. Wrocław, 2008.*

¹⁴ Šių koncepcijų palyginimą žr. *Babinskas N. Moldova XIV a. viduryje–XVI a. viduryje kaip socialinės struktūros tipologijos problema, p. 200–203.*

¹⁵ Apie J. Bardacho ankstyvosios Lenkijos kaip patrimonialinės monarchijos koncepciją žr.: *Babinskas N. Moldova XIV a. viduryje–XVI a. viduryje kaip socialinės struktūros tipologijos problema, p. 198–199.*

¹⁶ *Bumblauskas A. Lietuvos Didžioji Kunigaikštija ir jos tradicija. Vilnius, 2010, p. 15 (trumpas tokios santvarkos apibūdinimas pateiktas p. 57, išsamesnį apibūdinimą žr. *Bumblauskas A. Senosios Lietuvos istorija 1009–1795. Vilnius, 2005, p. 76.**

jį: istorijos sociologas Z. Norkus Vytauto režimą apibūdina „sultoniškojo patrimonializmo“ terminu¹⁷. Be to, patrimonialinės valstybės sąvoka, svarstydamas apie LDK feodalizmo pobūdį, operavo ir lenkų istorikas Iwo Jaworski¹⁸.

1.3. Problema

Reikia tikėtis, kad pirmiau pateiktos nuorodos į lietuvišką ir gretimų šalių mokslinę literatūrą skaitytoją įtikino, jog patrimonializmo (patrimonialinės valstybės) problematika aktuali tiek Vidurio Rytų Europos, tiek LDK tyrimų kontekste. Kita vertus, reikėtų prisiminti, kad bent jau anglosaksiškoje patrimonializmo vartosenos tradicijoje, remiantis M. Weberiu, patrimonializmas dažnai apibūdinamas kaip feodalizmo antipodas¹⁹. Vadinasi, bent jau minėtame teoriniame kontekste feodalizmas ir patrimonializmas turėtų būti nesuderinami dalykai. Lenkiškoje istoriografijoje aiškiai vyrauja kitokia nuostata. Iš to paaiškėja, kad turime skirtingas patrimonializmo sąvokos vartosenos tradicijas (taip pat ir lietuvių istoriografijoje), o tai neišvengiamai veda

¹⁷ Norkus Z. Nepasisiskelbusioji imperija: Lietuvos Didžioji Kunigaikštija lyginamosios istorinės imperijų sociologijos požiūriu. Vilnius, 2009, p. 323; Z. Norkaus idėja buvo nepalankiai sutikta lietuvių medievistų, žr. Petrauskas R. Apie nepasisiskelbusią imperiją // Knygų aidai. 2010, Nr 1, p. 7 (išnašose). Vėberišką patrimonializmo sampratą Z. Norkus aptarė savo straipsnyje Norkus Z. Maxo Weberio feodalizmo samprata ir Lietuvos istorija, p. 47–49.

¹⁸ Jaworski I. Zagadnienie feodalizmu litewskiego i zachodniego // Pamiętnik VI Powszechnego zjazdu historyków polskich w Wilnie 17–20 września 1935. Lwów, 1935, s. 220–227.

¹⁹ Ryškūs tokio požiūrio pavyzdžiai būtų: Murvar V. Patrimonial-Feudal Dichotomy and Political Structure in Pre-Revolutionary Russia // Pipes, R. Russia under the Old Regime. Second Edition. London: Penguin Books, 1995.

prie tam tikros painiavos ir nesusikalbėjimo galimose diskusijose šia tema.

1.4. Objektas, tikslas ir uždaviniai

Iš minėtos terminijos painiavos kyla šio straipsnio tikslas: diferencijuoti patrimonializmo (patrimonialinės valstybės) sampratas ir sąvokos vartojimo reikšmes.

Kaip minėta, tarp lietuvių istorikų vyrauja lenkiškoji patrimonializmo samprata, todėl pastaroji yra aktualiausia lietuviškosios medievistinės istoriografijos kontekste. Dėl to pagrindinis tyrimo objektas būtų lenkiškoji patrimonialinės monarchijos koncepcija. Sau uždaviniu keltume šios koncepcijos pagrindinių bruožų, taip pat koncepcijos kilmės atskleidimą.

Kita vertus, drįstume teigti, kad vakarieetiškoje akademinėje literatūroje (bent jau mums geriausiai pažįstamoje – anglosaksiškoje) vyrauja vėberiška patrimonializmo samprata, be to, kaip minėta, jau būta bandymų ir LDK taikyti vėberišką patrimonializmo konceptą. Iš to kyla antras straipsnio uždavinys: nuosekliai pristatyti M. Weberio patrimonializmo sampratą tradicinės valdžios tipų klasifikacijos kontekste, ypač įdėmiai išanalizuoti jo patrimonializmo ir feodalizmo santykio sampratą. Galiausiai trečias straipsnio uždavinys būtų pabandyti rekonstruoti lenkiškosios ir vėberiškosios patrimonializmo koncepcijų sąsajas (ar jų nebuvimą).

2. Patrimonializmo ištakos

2.1. K. L. von Hallerio įnašas

Nors paprastai patrimonializmo sąvoka ir idėja siejama su M. Weberiu, iš tiesų patrimonializmo sąvokos istorija (gal greičiau

priešistorė) yra kiek painesnė. Minėtas vokiečių istorinės sociologijos korifėjus patrimonialinio režimo sampratą išplėtojo tik XX a. pradžioje (rankraštyje išdėstyta 1910–1914 m., o publikuota jau po mirties 1922 m.)²⁰. Lenkų istoriografijoje, kaip tvirtina lenkų mokslininkas J. Adamusas, patrimonialinės valstybės koncepcija buvo suformuluota jau XIX a.²¹, t. y. anksčiau ir nepriklausomai nuo M. Weberio. Tiek lenkai, tiek pats M. Weberis (kaip pats nurodė²²) perėmė patrimonialinės valstybės sąvoką (*Patrimonialstadt*) iš šveicarų teisininko Karlo Ludwigo von Hallerio (1768–1854), kuris XIX a. pirmajame trečdalyje savo daugiatomiame veikalė²³ plėtojo patrimonialinės valstybės koncepciją kaip konservatyvią alternatyvą revoliucingai visuomeninės sutarties teorijai ir tvirtino, kad visi vyriausybiniai įgaliojimai yra valdovo asmeninė nuosavybė²⁴. K. L. von Halleris išskyrė tris valstybės tipus – patriarchalinį, karinį ir dvasinį, – iš kurių labiausiai esą paplitęs pirmasis. Minėto tipo valstybė esą kilo iš išsiplėtusių asmeninių žemės valdų²⁵.

²⁰ Žr. Roth G. Introduction // Weber M. *Economy and Society: an outline of interpretive sociology*. Berkeley, Los Angeles, London, 1978, vol. 1, p. LXV, C; Murvar V. Patrimonial-Feudal Dichotomy and Political Structure in Pre-Revolutionary Russia, p. 500 (1 išnaša); Norkus Z. Maxo Weberio feodalizmo samprata ir Lietuvos istorija, p. 53 (4 išnaša).

²¹ Adamus J. *Polska teoria rodowa*. Łódź, 1958, s. 269–271.

²² Weber M. *Economy and society*, vol. 1, p. 237; Weber M. *The Theory of Social and Economic Organization*. New York, London, 1966, p. 353.

²³ Haller K. L. von. *Restauration der Staats Wissenschaft oder Theorie des natürlich-geselligen Zustands der Chimäre des künstlich-bürgerlichen entgegengesetzt*. Winterthur, 1816–1834, Bd. 1.

²⁴ Žr. Roth G. Introduction // Weber M. *Economy and Society*, vol. 1, p. XCIV–XCV, plg. Adamus J. *Polska teoria rodowa*, s. 268, 272.

²⁵ Breuer S. *Max Webers Herrschaftssoziologie*. Frankfurt/Main, New York: Campus, 1991, p. 78–79.

K. L. von Halleris nedarė skirtumo tarp patrimonialinės ir patriarchalinės valstybės (nes nuosavybė painiojama su giminyste) ir dėl to buvo kritikuojamas²⁶.

Be to, reikėtų pasakyti, kad ir pats K. L. von Halleris savo ruožtu patrimonializmo sąvoką perėmė iš XVII a. olandų teisininko Hugo Grotiuso (1583–1645)²⁷...

2.2. Maxo Weberio patrimonializmo samprata ir jo santykis su feodalizmu: pagrindinės tezės

Nors ne pats M. Weberis įvedė į mokslinę vartoseną patrimonializmo sąvoką, vis dėlto jo samprata bent jau tarp angliškai rašančių mokslininkų yra vyraujanti, todėl vokiečių sociologo pažiūros neabejotinai nusipelno kur kas išsamesno aptarimo prieš pereinant prie pagrindinio šio straipsnio analizės objekto (nors, žinoma, K. L. von Hallerio idėjas taip pat reikės turėti omenyje).

Pirmiausia pasakytina, kad paskutinis vokiečių sociologijos klasiko veikalas²⁸ liko nebaigtas, jo dalys parašytos skirtingu laiku (tarp 1910 ir 1920 m.; pirmosios dalies trys skyriai perrašyti paskutiniais gyvenimo metais, t. y. 1918–1920²⁹), todėl tarp jų gali būti neatitikimų ir net prieštaravimų. Čia bus aptarta M. Weberio patrimonializmo ir feodalizmo samprata, išdėstyta pirmojoje

²⁶ Žr. Adamus, J. *Polska teoria rodowa*, s. 267–268.

²⁷ Veikalė „De jure belli ac pacis“ (1625); žr. Adamus J. *Polska teoria rodowa*. Łódź, 1958, s. 268. Patrimonialinės monarchijos terminą XVII a. savo veikalė „The Elements of Law, Natural and Politic“ (1640) yra pavartojęs ir Thomas Hobbesas (1588–1679).

²⁸ *Wirtschaft und Gesellschaft* (1922); dėl kalbos barjero remsimės angliškąju vertimu *Economy and Society*... (pirmas leidimas 1968, naudojomės antruoju – 1978 – leidimu).

²⁹ Žr. Roth G. Introduction // Weber M. *Economy and Society*, vol. 1, p. C–CI.

veikalo dalyje, III skyriuje, t. y. paskutiniais gyvenimo metais.

Savo valdžios formų tipologijoje M. Weberis skiria tris valdžios legitimacijos būdus (racionalus, tradicinis, charizmatinis) ir atitinkamai tris grynuosius valdžios tipus: teisėta / legitimai (racionali), tradicinė, charizmatinė³⁰.

Pirmojoje (vėlyvojoje) savo veikalo dalyje M. Weberis tradicinės valdžios atvejus suklasifikuoja į tris variantus: 1) gerontokratiją ir pirminį patriarhalizmą (tai elementarus, užuomazginis tradicinės valdžios potipis), 2) patrimonializmą (įskaitant ir jo kraštutinę atmainą – sultonizmą), 3) luominę valdžią (pastaroji irgi laikoma savita patrimonializmo forma)³¹.

Patrimonializmo atveju valdovo suformuota administracija ir karinės pajėgos yra grynai jo asmeninis įrankis³². Vokiečių sociologas pateikia ir patrimoniniam valdovui tarnaujančių asmenų išlaikymo būdų klasifikaciją (iš viso 5 variantai): a) maitinimasis prie valdovo stalo, b) leidimas gauti išlaikymą (paprastai natūra) iš valdovo sandėlių ar išdo, c) teisė naudotis žeme už tarnybą, d) pajamų iš nuosavybės, mokesčių ar rinkliavų nusavinimas, e) fiefai³³.

Kai išlaikymas įgyja b, c, d formas, galima kalbėti apie *prebendalizmą*³⁴. Jeigu vyrauja išlaikymas fiefų (e) būdu, turime vakarietiško feodalizmo atvejį (lėninį feodalizmą)³⁵. Vadinasi, feodalizmas – tai

tik viena patrimonialinės valdžios potipio atmainų.

Charizmatinė valdžia (ją gali turėti tiek pranašas, tiek karo vadas ir pan.), M. Weberio įsitikinimu, yra gana trumpalaikė, nes ji paremta grynai asmeniniais ryšiais su charizmatiniu lyderiu, pastarasis nekuria jokios administracinės struktūros (ir yra jai priešiškas), jis pats ir jo sekėjų būrys (kuris dar būtina yra nedidelis) vedamas entuziazmo ir pašaukimo gyvena iš nereguliarių gėrybių ar pajamų šaltinių (dovanų, išmaldos, aukų, grobio)³⁶.

Charizmatinė valdžia yra kasdienių valdžios formų (racionalios, ypač biurokratinės, ir tradicinės) priešprieša³⁷. Ji yra įmanoma tik nedidelėje grupėje, o kai sekėjų skaičius padidėja ir charizmatinė valdžia įsitvirtina, ji neišvengiamai transformuojasi (išvirsta į savo priešybę): arba tradicionalizuojasi, arba racionalizuojasi (arba susidaro pastarųjų dviejų valdžios tipų kombinacija)³⁸. Anksčiau ar vėliau neišvengiamai reikia spręsti ir charizmatinio lyderio įpėdinystės klausimą. M. Weberis išskiria šešis būdus, kaip tai daro charizmatinės bendruomenės: a) naujo charizmatinio lyderio paieška, remiantis tam tikrais kriterijais ar savybėmis (pvz., naujo Dalai Lamos parinkimas), b) apsiereiškimas (per orakulus, burtus, Apvaizdos nuosprendžius ir kt.), c) esamas charizmatinis lyderis paskiria savo įpėdinį, d) įpėdinį paskiria charizmatiškas administracijos štabas (tai nėra rinkimai, nes neretai mažuma, o ne dauguma gali pasirodyti teisi; dažnai šiuo atveju galioja vienbalsiškumo principas;

³⁰ Weber M. Economy and society, vol. 1, p. 215.

³¹ Ibidem, p. 231–233.

³² Ibidem, p. 231.

³³ Ibidem, p. 235.

³⁴ Vėliau M. Weberis tai pavadina prebendiniu feodalizmu; jis skiria prebendinę organizaciją (kaip grynąjį tipą) nuo prebendinio feodalizmo, kuris paprastai atsiranda iš pirmosios, žr. ibidem, p. 261.

³⁵ Ibidem, p. 235, pgl. p. 250.

³⁶ Ibidem, p. 246, 249.

³⁷ Ibidem, p. 244.

³⁸ Ibidem, p. 246, 252.

pvz., popiežiaus rinkimai³⁹), e) charizma perduodama paveldimai (šiuo atveju asmeninė charizma visiškai nebūtina, lemia paveldėtos padėties charizmatiškumas), f) charizma perduodama ritualiniais veiksmais iš vieno asmens kitam ar suteikiama naujam asmeniui (tai gali tapti *posto (pareigu) charizma*)⁴⁰.

Vokiečių istorijos sociologas taip pat skiria tris būdus, kaip rutinizuojasi charizmatinė valdžios aparato komplektacija (ir kartu transformuojasi pats charizmatinės valdžios pobūdis): 1) asmenys parenkami asmeninės charizmos pagrindu (paprastai per išbandymus, nes charizma šiuo atveju gali būti „pažadinta“ arba „išbandyta“, o ne „išmokta / išmokyta“), 2) giminės paveldi charizmą (tai vadinamosios *giminių valstybės* atvejis; giminės narys įgija galios todėl, kad jo giminė paveldi charizmatinį rangą), 3) individai įgyja statusus ir atitinkamus ekonominius pranašumus (čia dar skirtini 3 potipiai: a) beneficijos, b) pareigos / tarnyba, c) fiefai)⁴¹.

3a atveju, pasak M. Weberio, galima kalbėti apie prebendinę organizaciją, 3c atveju – apie feodalizmą⁴². Vadinasi, feodalizmas taip pat yra charizmatinės valdžios transformacijos (rutinizacijos) forma.

Kaip matome, vokiečių sociologijos klasikas santykį tarp feodalizmo ir patrimonializmo apibrėžia ambivalentiškai, nes, viena vertus, feodalizmas tarsi išlieka tam tikra patrimonializmo atmaina⁴³, kita vertus, nuo jo esmingai skiriasi⁴⁴. Vis dėlto

M. Weberis pabrėžia, kad feodalizmas, kuris yra istoriškai labai reikšmingas, skiriasi tiek nuo patrimonializmo, tiek nuo tikros ar paveldimosios charizmos⁴⁵.

Skirtinos dvi feodalizmo formos: paremtas fiefais (leninė atmaina) ir paremtas beneficijomis (prebendinė atmaina). Visos kitos formos, kai žemė suteikiama mainais už karinę tarnybą, yra patrimonialinio pobūdžio⁴⁶.

Fiefai buvo teikiami mainais už tarnybą (dažniausiai karinę, taip pat administracinę)⁴⁷. Fiefo suteikimas yra tarpasmeninis dviejų laisvų žmonių kontraktas, sudaromas iki gyvos galvos; feodalizmas, paremtas fiefais, susieja fiefų gavėjus su riterišku gyvenimo būdu, ištikimybės priesaika, todėl tai nėra tiesiog verslo kontraktas, nes įtraukia solidarumą, broliškus santykius, abipusius išsipareigojimus ir kita⁴⁸.

Visiškas perėjimas į feodalizmą įvyksta tada, kai: a) fiefai kartu su vasaline ištikimyste ir abipusiais išsipareigojimais tampa paveldimi; b) feodalinis administracinis personalas priverčia valdovą užpildyti kiekvieną vakansiją, nes visi fiefai yra laikomi riteriško statuso grupės išlaikymo fondu⁴⁹. Kai taip įvyksta, valdovo valdžia redukuojasi į tikimybę, kad vasalai bus visada ištikimi priesaikai ir lojalūs; politinę asociaciją visiškai pakeičia grynai asmeninių santykių sistema, kuri yra daugiapakopė (feodaliniai laiptai). Vieno vasalo šiuurkštaus prasižengimo atveju valdovas turi užsitikrinti visos vasalų grupės, taip pat prasižengusiojo vasalo subvasalų pripažinimą, kad jis padarė

³⁹ Ibidem, p. 253.

⁴⁰ Ibidem, p. 246–248.

⁴¹ Ibidem, p. 249–250.

⁴² Ibidem, p. 250.

⁴³ Ibidem, p. 235, 239; plg. Roth G. Introduction // Weber M. Economy and Society, vol. 1, p. XCV.

⁴⁴ Weber M. Economy and society, vol. 1, p. 255.

⁴⁵ Ibidem, p. 255.

⁴⁶ Ibidem, p. 255.

⁴⁷ Ibidem, p. 255.

⁴⁸ Ibidem, p. 255–256.

⁴⁹ Ibidem, p. 255–257.

tokį nusižengimą. Grynai politinė galia paprastai buvo reguliuojama atskirai nuo fiefų, kurie labiau siejami su nuosavybės teisėmis⁵⁰. Dėl visų minėtų ypatybių siuzereno (valdovo) valdžia yra ganėtinai ribota, nes ji priklausoma nuo administracinio personalo asmeninio lojalumo, o pats personalas irgi disponuoja administracinėmis priemonėmis⁵¹.

Taip pat svarbu pažymėti, kad, pasak M. Weberio, net ir įsivyravę, feodaliniai viešpatavimo santykiai nepersmelkia visos visuomenės, nes ta visuomenės dalis, kuri nevaldo fiefų, yra priklausoma nuo fiefų valdytojų patrimonialiniu būdu⁵². Ilgainiui siuzerenas (valdovas), siekdamas išplėsti savo galią, sukuria savo paties kontroliuojamą administraciją. Jeigu toji administracija komplektuojama iš techniškai kvalifikuotų kadro (labiausiai karybos ir teisės specialistų), tai šis procesas veda prie valstybės modernizacijos ir biurokratizacijos⁵³.

Kita feodalizmo forma – prebendinė – paremta fiskaline baze (beneficijos). Šiuo atveju beneficijos suteikiamos kaip teisė į tam tikras pajamas. Beneficijos siejamos su pareigomis, jos nėra paveldimos (nors tas principas ne visada buvo išlaikomas), darant karjerą galima tikėtis pelningesnės beneficijos. Beneficijos neįpareigoja asmeninei ištikimybei (skirtingai nei fiefai), tai greičiau yra atlyginimo iš išdo forma sistemos finansavimo prasme (kuri kitais atžvilgiais yra patrimonialinė ir netgi sultanistinė)⁵⁴. Šia prasme prebendinio feodalizmo „feodalizmas“ (t. y. išskirtinumas patrimoni-

alizmo atžvilgiu) yra dar prieštaringesnis nei leninio feodalizmo atveju. Be to, pats M. Weberis skiria prebendinį feodalizmą ir grynai prebendinę organizaciją, kurios glaudžiai susipynusios⁵⁵.

Vokiečių sociologas atskleidžia ir skirtingų feodalizmo atmainų susiklostymo ūkines priežastis. Jo manymu, *leninis feodalizmas* klostosi *natūrinio ūkio sąlygomis*, kai atitinkamu būdu tenkinami politinio elito poreikiai mainais už asmeninę ir karinę tarnybą. Pagrindinė valdovo motyvacija tokia: užuot ėmęs rekrutus iš liaudies, kurie nėra nei pakankamai parengti karinei tarnybai, nei pajėgūs apsirūpinti ekipuote, jis verčiau renkasi asmeniškai ištikimų, gerai treniruotų ir aprūpintų ekipuote riterių pajėgas. O *prebendinis feodalizmas* esą klostosi grįžtant nuo *piniginio prie natūrinio finansavimo*. Tai savotiška mokesčių rinkimo nuomos forma. Beneficija gali įpareigoti aprūpinti armijos kontingentus, o gali būti mokesčių į karališkąjį išdą surinkimo garantas. Paprastai beneficijos suvokiamos kaip laikinos priemonės, bet, stokojant finansinių išteklių, tai gali faktiškai įsitvirtinti neribotam laikui⁵⁶. Kai prebendinės feodalizmo formos įsisenėja, jas sunku atskirti nuo leninių, nes esama įvairių tarpinių formų, todėl tiriant realius istorinius feodalizmo atvejus abiejų feodalizmo atmainų ribos būna gana neaiškios⁵⁷.

* * *

Nors, kaip parodė M. Weberio teksto analizė, feodalizmo samprata yra ambivalenten-

⁵⁰ Ibidem, p. 256–257.

⁵¹ Ibidem, p. 257.

⁵² Ibidem, p. 257.

⁵³ Ibidem, p. 258–259.

⁵⁴ Ibidem, p. 259–260.

⁵⁵ Ibidem, p. 261.

⁵⁶ Ibidem, p. 260–261.

⁵⁷ Ibidem, p. 261; plg. M. Weberio feodalizmo sampratos interpretaciją, kurią savo straipsnyje yra pateikęs Zenonas Norkus: Maxo Weberio feodalizmo samprata ir Lietuvos istorija, p. 44–54.

tiška, manytume, kad tai susiję su vokiečių sociologo intencijomis atskleisti feodalizmo kilmę, jo „genetini“ ryši su vyraujančiu tradicinės valdžios tipu – patrimonializmu (taip pat su charizmatinėmis ištakomis). Ypač pažymėtinas M. Weberio akcentas, kad istoriškai vakarietiškas (leninis) feodalizmas buvo reikšmingas ir išskirtinis. Todėl derėtų konstatuoti, kad, mūsų supratimu, iš M. Weberio valdžios tipų klasifikacijos logikos vis dėlto kiltų, jog leninio feodalizmo ir patrimonializmo tipų atitikmenų koegzistencija toje pačioje visuomenėje tuo pačiu istoriniu laikotarpiu negalima.

3. Lenkiškoji patrimonializmo tradicija

3.1. Lenkiškos patrimonializmo sampratos ištakos

Kaip minėta, lenkų literatūroje esama tvirtinimų, kad pirmosios *patrimonialinės valstybės* (ar monarchijos) koncepcijos lenkiškoje istoriografijoje atsiradusios jau XIX a.⁵⁸ Teisės istorikas Janas Adamusas lenkų patrimonialinės teorijos kūrėjais laiko istorikus Joachimą Lelewelį (1786–1861), Antonį Małeckį (1821–1913), Stanisławą Smolką (1854–1924). Visi trys autoriai akcentavo kunigaikščio nuosavybės teisę į valstybės teritorijai priklausančias žemes, kuri reikėsi per žemės regaliją⁵⁹.

Vadinasi, viena vertus, turime seną ir gilią patrimonializmo sąvokos vartose-

⁵⁸ Žr. *Matuszewski J. Polska monarchia patrymonialna – opis średniowiecznej rzeczywistości czy produkt dziewiętnastowiecznej historiografii? // Król w Polsce XIV i XV wieku / Red. Andrzej Marzec, Maciej Wilamowski. Kraków, 2006, s. 139 (J. Matuszewskis kalba apie 200 m. patrimonializmo koncepcijos istorinę tradiciją).*

⁵⁹ *Adamus J. Polska teoria rodowa, s. 269–271.*

nos tradiciją lenkiškoje istoriografijoje (ankstyvesnę už Maxo Weberio valdžios legitimumo tipologiją, kurioje aptarta ir patrimonializmo samprata), tačiau, kita vertus, kaip pabrėžia nuoseklus Lenkijos patrimonialinės monarchijos koncepcijos kritikas Jacekas Matuszewskis, lenkų istoriografijoje, kad ir kaip plačiai būtų paplitusi patrimonialinės monarchijos koncepcija, nėra specialios studijos, kur ji būtų buvusi nuosekliai išnagrinėta⁶⁰. Taip pat pažymėtina, kad toliau lenkiškąją patrimonializmo sampratą plėtojo daugiausia teisės istorikai. Turėdami omenyje būtent šias aplinkybes toliau šiame straipsnyje apsiribosime keletu, mūsų nuomone, reprezentatyviausių autorių (būtent J. Adamuso, H. Łowmiańskiego, J. Bardacho, M. Kallaso, I. Jaworskio) lenkiškojo patrimonializmo sampratų pristatymu.

3.2. Lenkiškųjų ištakų refleksija XX a. viduryje

Lenkų teisės istorikas Janas Józefas Adamusas (1896–1962) savo monografijoje, skirtoje lenkų gimininės teorijos (*polska teoria rodowa*) kritikai, viename skyriuje nuosekliai lygina gimininę ir patrimonialinę teorijas. Tai turėdami omenyje, manytume, kad yra pagrindo teigti, jog būtent šis lenkų mokslininkas yra skyręs daugiausia dėmesio lenkiškajai patrimonializmo sampratai aptarti ir jai nagrinėti lyginamojoje perspektyvoje⁶¹.

J. Adamusas konstatavo, kad skirtinos trys *teisinių valstybės kilmės teorijos*:

⁶⁰ *Matuszewski J. Polska monarchia patrymonialna – opis średniowiecznej rzeczywistości czy produkt dziewiętnastowiecznej historiografii?, s. 149.*

⁶¹ *Adamus J. Polska teoria rodowa, s. 267–307.*

patriarchalinė, *patrimonialinė*, visuomeninės sutarties. Teisinėje patrimonialinėje teorijoje valstybės kilmė siejama su žemės nuosavybe (lot. *patrimonium*)⁶².

Siekdamas išvaduoti skaitytoją nuo painios dėl patrimonializmo sampratų įvairovės, J. Adamusas suformulavo du **teisinius** patrimonializmo apibrėžimus (plačiaja ir siaurąja prasmėmis), kuriuos naudojo tolesnėje savo analizėje. ***Sensu lato patrimonializmu laikytinos visos privačios teisės priemaišos valstybėje, o sensu stricto patrimonializmas – tai tik daiktinės teisės priemaišos***⁶³. Minėtų lenkiškosios patrimonializmo teorijos pradininkų (J. Lelewelio, A. Małeckio, S. Smolkos) patrimonializmo samprata, pasak J. Adamuso, traktuotina kaip *sensu stricto*⁶⁴.

Savo veikale nuosekliai sukritikavęs lenkiškąją gimininę teoriją kaip grynai spekuliatyvią ir empiriškai nepagrįstą, J. Adamusas apibrėžė ir jos santykį su patrimonializmu: gimininė valstybės teorija yra viena iš patrimonialinės teorijos atmainų (taip pat kaip patrimonializmo sąvoka yra platesnė, o kilmingumo valstybėje sąvoka siauresnė)⁶⁵. Konstatuodamas glaudų dviejų teorijų santykį lenkų teisės istorikas vis dėlto patrimonialinę vertina aiškiai labiau. Jis tvirtino: „Jeigu sau priešpriešintume patrimonialinę Piastų valstybės interpretaciją su tos pačios valstybės giminine teorija, negalima toliau dvejoti, kuriai iš jų teikti pirmenybę. Galiausiai galima manyti, kad slavų valstybės gimininė teorija nesugebėtų atsilaikyti ir iš faktinės pusės.“⁶⁶ Toliau

aptardamas principato institucijos Lenkijoje sampratą J. Adamusas ir šiuo aspektu kritikuoja gimininę valstybės teoriją kaip nieko naujo nepaaiškinančią ir priešina ją bendresnei patrimonialinei teorijai kaip turinčiai daugiau aiškinamosios galios⁶⁷.

Mūsų dėmesio taip pat neabejotinai nusipelnė J. Adamuso teiginys, kad **patrimonialinės valstybės atsiradimas sietinas su feodalizmu ir todėl patrimonialinį pobūdį anksčiausiai įgavo Frankų valstybė, kurioje anksčiausiai susiklostė feodalizmas**⁶⁸ (feodalizmą šiame kontekste taip pat reikėtų suprasti siaurai teisiškai kaip ir patrimonializmą).

3.3. Lenkiškos tradicijos klasikai

3.3.1. Pasak lenkų medievistikos klasiko **Henryko Łowmiańskiego** (1898–1984), **patrimonialinė valstybė – tai tokia, kuri yra valdančiosios dinastijos nuosavybė**⁶⁹. Privačios teisės komponentas patrimonialinėje valstybėje apėmė valdovo teisę į valdžią, kartu ir į teritoriją, kuri tai valdžiai pakluso. Kunigaikštis galėjo perduoti svetimam valdovui apibrėžtą teisę į visą ar į dalį valstybės teritorijos. Patrimoninis valdovas paskirdavo įpėdinį ar įpėdinius. Taigi valstybės teritorija buvo kaip ir valdančiojo asmens turtas⁷⁰. Broliams taip pat buvo skiriamos lygios dalys, tarsi tai būtų įprasta žemės nuosavybė⁷¹ (iš esmės teisinė patrimonializmo samprata *sensu stricto*).

Taip pat, H. Łowmiańskiego manymu, reikėtų kalbėti apie princepsą kaip val-

⁶² Ibidem, s. 267–268.

⁶³ Ibidem, s. 268.

⁶⁴ Ibidem, s. 269, 271.

⁶⁵ Ibidem, s. 293, 296.

⁶⁶ Ibidem, s. 294.

⁶⁷ Ibidem, s. 301.

⁶⁸ Ibidem, s. 279, 294–295.

⁶⁹ *Łowmiański H. Początki Polski*, t. VI, 1, Warszawa, 1985, s. 102–103.

⁷⁰ Ibidem, s. 108–109, 120.

⁷¹ Ibidem, s. 120.

dančiosios dinastijos vyresniojo instituciją Lenkijoje 992–1107 m. laikotarpiu tais tarpniais, kai nebuvo vienvaldystės⁷². *Principatas* šiame kontekste interpretuotinas kaip viena patrimonialinės valstybės valdžios organizavimo formų, kuri po 1138 m. esą tapo vyraujanti⁷³.

H. Łowmiańskis rašė ir apie feodalinę žemės nuosavybę, pateikė savo tokios nuosavybės evoliucijos interpretaciją. Lenkų medievistas tvirtino, kad XI a. lenkų riteriai valdė tik nedidelius predialinius (lot. *praedium*) dvarus, apdirbamus asmeniškai nelaisvų žmonių. O ištisi kaimai, kuriuose gyveno laisvieji valstiečiai, buvo pavaldūs kunigaikščiui ir mokėjo centralizuotą rentą. Riteriai iš jos galėjo pasipelnyti tik kaip valstybės aparato nariai⁷⁴. Feodalinė riterių žemėvalda, pasak H. Łowmiańskio, susiformavo Lenkijoje tik XII a., tačiau ji buvo alodinio pobūdžio, t. y. nuosavybės teisės nesuvaržytos disponavimo apribojimų. Greta alodinių tėvonijų būta ir beneficijų, kurios buvo teikiamos už tarnybą iki gyvos galvos, tačiau ši riterių žemėvaldos forma nebuvo vyraujanti. Šia prasme lenkiškoji riterių žemėvalda skyrėsi nuo Vakarų Europos⁷⁵. Todėl H. Łowmiańskis prieštarauja lenkų istoriografijoje aptinkamai nuomonei, kad alodinės tėvonijos Lenkijoje evoliucionavo iš beneficijų⁷⁶.

Pasak H. Łowmiańskio, kartu su riterių feodalinę žemėvalda formavosi ir imunitetai (mokestinis ir teisminis). Nors apie riterių žemės valdų imunitetus rašytiniuose šaltiniuose tiesioginių duomenų iki XIII a. nėra,

lenkų medievistas vis dėlto linkęs manyti, kad mokestinis imunitetas klostėsi sinchroniškai su alodine riterių žemėvalda⁷⁷. Būtent imunitetus lenkų medievistas laiko ir kaimo feodalizacijos įrankiu, nes dėl imunitetų „patrimonialinė kunigaikščio valdžia didžiąjai daliai valstiečių buvo pakeista patrimonialine feodalinę ponų valdžia“⁷⁸. Kita vertus, H. Łowmiańskis pabrėžė ir antrąją proceso pusę: valstiečiai, patekę į privačių feodalų valdžią, išsivadavo iš kunigaikščio administracijos pareigūnų spaudimo, taip pat įgijo globą agresyvių kaimynų ar bažnyčios spaudimo atveju. Todėl lenkų istorikas veda paralelę tarp imunitetų ir vakarietiškų komendacijų socialinių funkcijų prasme. Be to, valstiečiai iki XIII a. imtinai išsaugoję teisę palikti savo ūkį ir keisti gyvenamąją vietą, todėl feodalų ekonominis spaudimas buvęs tikrai ribotas⁷⁹. Tik XIV a. įvesti pirmieji išėjimo apribojimai⁸⁰. Lenkų medievistas netgi užsiminė apie „patrimonialines kvazi valstybėles“, kurios silpnino kaimo gyventojų ryšius su centrine valdžia⁸¹.

Svarbu pažymėti, kad, H. Łowmiańskio įsitikinimu, riterio teisę ankstyvojoje Lenkijoje sudarė du esminiai elementai: visiška (alodinė) teisė į žemę ir vasalinis santykis su kunigaikščiu. Abu šie elementai esą priklauso privatinės teisės sferai, todėl harmoningai dera su *patrimonialiniu valstybės pobūdžiu*⁸² (teisinė patrimonializmo samprata *sensu lato*).

3.3.2. Lenkų teisės istorijos korifėjaus **Juliuszo Bardacho** (1914–2010) su ben-

⁷² Ibidem, s. 122.

⁷³ Ibidem, s. 126.

⁷⁴ Ibidem, s. 377–379.

⁷⁵ Ibidem, s. 395–398.

⁷⁶ Ibidem, s. 395–396.

⁷⁷ Ibidem, s. 562–572.

⁷⁸ Ibidem, s. 570.

⁷⁹ Ibidem, s. 570–571.

⁸⁰ Ibidem, s. 572.

⁸¹ Ibidem, s. 532.

⁸² *Łowmiański H.* Początki Polski, t. VI, 2. Warszawa, 1985, s. 634.

drau autoriais parašytoje Lenkijos valstybės ir teisės istorijos sintezėje tvirtinama, jog Lenkijos valstybė X–XIII a. buvo patrimonialinė. Tai reiškia, kad **valstybė buvo laikoma valdančiosios dinastijos nuosavybe**, todėl jos paveldėjime veikė privačios teisės principai (tai esą byloja Vladislavo Hermano bendras valdymas su sūnumis). Labiausiai su patrimonialiniu valstybės pobūdžiu siejosi kunigaikščio teisė (lot. *ius ducale*), iš kurios kilo vyriausioji valdžia, kartu ir teismo teisė gyventojų atžvilgiu, duoklės ėmimo teisė, reikalavimas patarnauti kunigaikščiui ir jo pareigūnams. Iš tos pačios kunigaikščio teisės kilo ir regalijos⁸³, iš kurių svarbiausia *žemės regalija* (ji egzistavo jau XI a.⁸⁴; teisinė patrimonializmo samprata *sensu lato*). Ja remiantis, *visos žemės*, išskyrus priklausančias diduomenei (galingiesiems), ir tos, kuriose gyveno valstiečiai, vykdantys prievoles monarchui, ir neapgyvendintos (taip pat vandenys) buvo laikomos *monarcho nuosavybe*⁸⁵. Tik vėliau – XI a. antroje pusėje–XIII a. – pradėjo intensyviau klostytis dvasininkų, diduomenės ir riterių (bajorų) alodinė žemės nuosavybė. Kai *XII a. antroje pusėje pradėjo formuotis valdovo domenai*, išsiskyrė dvi monarcho nuosavybės sampratos: kunigaikščio žemės regalija, kaip viešosios teisės objektas, ir domenai, kaip privati monarcho žemės nuosavybė⁸⁶.

Vis dėlto J. Bardachas pripažįsta, kad Lenkijos valstybėje funkcionavo ir kai kurie viešosios teisės elementai (sueiga, valdovo

rinkimai), todėl privačios ir viešosios teisės normos buvo sumišusios. Tai vedė prie valstybės paveldėjimo principo išgalėjimo: ji buvo dalijama visiems valdovo sūnumams. Patrimonialinis valdovo santykis su valstybe kilo iš paveldimos monarchijos stiprinimo⁸⁷.

Svarbu pažymėti, kad, J. Bardacho manymu, Lenkijos valstybės pobūdis nebuvo unikalus, nes esą patrimonialinės valstybės koncepcija yra būdinga Europos monarchijoms ankstyvaisiais Viduramžiais (kur būtent jos koncepcija ir susiformavo)⁸⁸.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šis lenkų teisės istorikas rašė ir apie feodalinę žemės nuosavybę. Jis taip pat išvelgė jos evoliuciją ankstyvosios Lenkijos socioekonominėje raidoje: XI a. diduomenės žemės nuosavybė dar buvo negausi, o XII–XIII a. labai išplito, imunitetai tiek bažnytinėms, tiek pasaulietinėms feodalinėms valdoms esą buvo suteikti ne iš karto (bažnytinėms anksčiau, o pasaulietinėms – tik XIII a. antroje pusėje–XIV a., kai kuriais atvejais net XV a.)⁸⁹. Taip pat, kitaip nei H. Łowmiańskis, J. Bardachas mano, kad iš pradžių (XI a. antroje pusėje–XII a.) diduomenės žemėvalda plito beneficijų pavidalu, kurios vėliau evoliucionavo į alodines tėvonijas, suvaržytas tik karo prievole⁹⁰. Pastarąjį suvaržymą (prievolės nevykdymas grėsė žemės valdų praradimu) J. Bardachas traktuoja kaip riterio teisės užuomazgą ir tuo grindžia savo teiginį, kad Lenkijoje galima

⁸⁷ Ibidem, s. 26–27.

⁸⁸ Ibidem, s. 26, pgl. H. Łowmiańskio užuominą, kad patrimonialinės valdovo ipėdinių dalybos buvo perimtos iš Vakarų: *Łowmiański H. Początki Polski*, t. VI, I, s. 113; taip pat pgl. su J. Adamuso patrimonializmo kilmės siejimu su feodalizmu ir kildinimu iš Frankų.

⁸⁹ *Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M. Historia ustroju i prawa polskiego*, s. 30–34.

⁹⁰ Ibidem, s. 30–31.

⁸³ *Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M. Historia ustroju i prawa polskiego*. Wyd. 5-e. Warszawa, 2003, s. 71–73.

⁸⁴ Ibidem, s. 26–27.

⁸⁵ Ibidem, s. 26–27.

⁸⁶ Ibidem, s. 30–33.

kalbėti apie feodaličius santykius (tarp valdovo ir riterių), nors leninė žemėvalda ir nebuvo visuotinai išplitusi (tik Vakarų Pamaryje ir Silezijoje)⁹¹.

Pažymėtina, kad lenkų teisės istorikas taip pat rašė apie pridėtinio produkto nusavinimą iš priklausomų valstiečių, kuris įgaudavo žemės rentos pavidalą⁹² (minimos visos trys K. Marxo „Kapitalo“ trečiame tome išskirtos rentos formos), taip pat feodalinę valstiečių globą (komendacijas) bei pavaldžią valstiečių nuosavybę⁹³.

3.3.3. Nors, kaip minėta, lenkų istoriografijoje nėra specialios studijos, skirtos patrimonializmo koncepcijai nagrinėti, vis dėlto vienas iš plačiausiai aptarusių patrimonialinės valstybės bruožus buvo kitas lenkų teisės istorikas **Marianas Ksawery Kallasas**⁹⁴ (g. 1938). Jis tvirtino, kad senoji Lenkijos valstybė buvo patrimonialinė iki XIV a. pradžios (tiksliau, 1320 m., kai buvo karūnuotas Vladislovas Uolektinis). Mažą to, lenkų mokslininkas taip pat teigė, kad **šia prasme Lenkija neišsiskyrė iš europinio konteksto, nes tuo metu dauguma Europos valstybių buvo patrimonialinės monarchijos. Valstybė traktuota kaip paveldima valdančiosios dinastijos nuosavybė**, taikyti privačiai teisei būdingi paveldėjimo principai⁹⁵. Lenkijos patrimonialinėje monarchijoje buvo praktikuojamas valstybės teritorijos padalijimas monarcho sūnums

(iš esmės teisinė patrimonializmo samprata *sensu stricto*). Dėl šios daugiavaldystės susiklostė principato institucija⁹⁶. Valdovo galios kompetencijas M. Kallasas siejo su kunigaikščio teise (lot. *ius ducale*), kuri apėmė teisę rinkti duokles ir mokesčius, taip pat regalijų sistemą (ši esą išplėtota jau XIV a.). Patrimonialinėje Lenkijoje, kaip ir gretimose valstybėse, valdovo ir valstybės išlaidos nebuvo atskirtos. Tiesa, patrimonialiniu laikotarpiu Lenkijoje klostėsi monarcho domenai, iš kurio surinktos duoklės ir mokesčiai ilgainiui įgavo žemės rentos pobūdį⁹⁷. Pašaukiant į sostą praktikuota mišri sistema: ilgainiui paveldimumo principą nustelbė rinkimas, tačiau buvo išlaikomas dinastinis tęstinumas. Moterys nuo sosto paveldėjimo nušalintos, o visi vyriškosios lyties įpėdiniai gaudavo kunigaikštystes⁹⁸. Būdingas patrimonialinės monarchijos bruožas buvo ir tai, kad nedaryta perskyros tarp valstybinių ir dvaro pareigybių⁹⁹.

Valdovo pozicija priklausė nuo kariaunos, kuri XI–XII a. sandūroje buvo jo išlaikoma. Ji buvo dislokuota mieste, kur rezidavo kunigaikštis, taip pat didesnėse pilyse ir miestuose¹⁰⁰. Patrimonialinės Lenkijos monarcho vykdė ir aukščiausiojo teisėjo funkciją, būtent monarcho bei kašteliono teismai buvo valstybiniai. Kita vertus, Lenkijoje šiuo laikotarpiu atsirado ir luominis teismas¹⁰¹.

Reikėtų pažymėti, kad ir M. Kallaso manymu pagrindinė žemės nuosavybės forma nuo XIII a. Lenkijoje buvo paveldima (alo-

⁹¹ Ibidem, s. 31, 33.

⁹² Ibidem, s. 31.

⁹³ Ibidem, s. 40.

⁹⁴ Jo patrimonialinės monarchijos sampratą išsamiau referuoja ir Jacekas Matuszewskis: *Matuszewski J. Polska monarchia patrymonialna – opis średnio-wiecznej rzezeczywistości czy produkt dziewiętnastowiecznej historiografii?*, s. 149–150.

⁹⁵ *Kallas M. Historia ustroju Polski X–XX w. Wydanie III.* Warszawa, 1999, s. 9.

⁹⁶ Ibidem, s. 13.

⁹⁷ Ibidem, s. 26.

⁹⁸ Ibidem, s. 21.

⁹⁹ Ibidem, s. 21.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 24.

¹⁰¹ Ibidem, s. 26.

dinė) žemės nuosavybė, kuri buvo susijusi su karinės tarnybos prievole. O leninę sistemą galima aptikti tik Silezijoje ir Vakarų Pamaryje. XII a. valdovas pradėjo dalyti ir mokestinius bei teisinius imunitetus. Iš pradžių jie buvo suteikti dvasininkams, o riteriams didesniu mastu tik XIII–XIV a. sandūroje¹⁰².

Nors M. Kallasas vengė termino „feodalizmas“ ar „feodalinis“, vis dėlto jo knygoje aptinkame teiginį, kad Lenkijos kaip patrimonialinės valstybės laikotarpis skaidytinas į dvi dalis: pirmiausia į vienalytę ankstyvąją *feodalinę* monarchiją (*monarchię wczesnofeodalną*), o tada į susiskaidymo laikotarpį¹⁰³. Vadinas, šiuo atveju irgi pagrįstai galima kalbėti apie patrimonialinio režimo ir feodalizmo suderinamumą (tiesa, pastarasis bent jau patrimonialiniu laikotarpiu nėra nuosekliau eksplikuotas, matyt todėl, kad esą yra savaime suprantamas).

3.4. Lenkiškosios tradicijos neigimas

Nors patrimonialinės monarchijos sąvoka yra tvirtai prigijusi lenkų istoriografijoje, vis dėlto jos pagrįstumu XXI a. suabejota. Nuoseklus lenkiškosios patrimonializmo koncepcijos kritikas lenkų teisės istorikas Jacekas Matuszewskis teigia, kad lenkiškoji patrimonialinės valstybės samprata yra grynai spekuliatyvi, neparemta šaltiniais: ji atspindi ne Viduramžių Lenkijos tikrovę, bet greičiau vokiškoje XIX a. pirmosios pusės literatūroje suformuluotas konservatyvias valstybės kilmės aiškinimo idėjas¹⁰⁴.

¹⁰² Ibidem, s. 19–20.

¹⁰³ Ibidem, s. 9–10.

¹⁰⁴ *Matuszewski J.* Polska monarchia patrymonialna – opis średniowiecznej rzeczywistości czy produkt dziewiętnastowiecznej historiografii?, s. 139.

Kadangi mums šiame tekste labiau rūpi pati patrimonialinės valstybės samprata, nei jos santykio su Viduramžių Lenkijos tikrove laipsnis (mastas), šios J. Matuszewskio kritinės analizės neaptarsime ir atskirų argumentų pagrįstumo neanaluosime. Čia tik būtų verta pažymėti, kad tai vienintelis (bent jau mums žinomas) nuosekliai kritiškas tekstas lenkiškojo patrimonializmo atžvilgiu, nes minėtame J. Adamuso veikalė apie lenkų gimininę teoriją gausiai išsakyta kritika nėra tiesiogiai nukreipta ir į patrimonialinę koncepciją (nors iš J. Matuszewskio teksto kompozicijos taip tarsi ir atrodytų¹⁰⁵), nes jos nėra tapačios.

3.5. Tarpinis lenkiškosios tradicijos apibendrinimas

Susipažinę su keturių reprezentatyvių lenkų istorikų patrimonialinės valstybės samprata ir, prieš pereidami prie išimčių aptarimo, imkimės tam tikrų apibendrinimų, t. y. išryškinkime bendrus lenkiškajai tradicijai būdingus bruožus:

- 1) galima tvirtinti, kad lenkų istoriografijoje vyrauja teisinė patrimonializmo samprata (J. Adamuso suformuluota plačioji arba siauroji) be jokių platesnių sociologinių implikacijų; jokios M. Weberio įtakos neįžvelgiame¹⁰⁶;
- 2) patrimonialinė monarchija iš esmės apibrėžiama kaip valdančiosios dinastijos nuosavybė, kurios teritorija valdovas

¹⁰⁵ Ibidem, s. 152–153.

¹⁰⁶ Nors lenkų sociologai dar komunistiniu laikotarpiu neabejotinai domėjosi vokiečių sociologijos klasiko teoriniu palikimu, tai byloja tuomet išleistas knygos, pavyzdžiui, *Orzechowski M.* Polityka, władza, panowanie w teorii Maxa Webera. Warszawa, 1984; *Kuśniński M.* Myślenie modelowe w socjologii Maxa Webera. Wrocław, 1980.

disponuoja remdamasis privačios teisės principais;

- 3) Lenkija neišsiskiria iš europinio konteksto, nes dauguma tuometinių monarchijų irgi esą buvo patrimonialinės;
- 4) patrimonialinė monarchija koegzistuoja su feodalizmu ir yra genetiškai su juo susijusi.

3.6. Lenkiškoji išimtis

Lenkų teisės istorikas Vilniaus universiteto tarpukariu profesorius **Iwo Leopoldas Jaworskis** (1898–1959) 1935 m. VI visuotiniame lenkų istorikų suvažiavime Vilniuje skaitė pranešimą, kuriame lygino LDK feodalizmą (teisine prasme¹⁰⁷) su Vakarų Europos šalių¹⁰⁸. Šiame pranešime lenkų mokslininkas atskleidė ir savo patrimonializmo sampratą, kuri kai kuriais aspektais kontrastuoja su pirmiau aptarta (ir apibendrinta) lenkų istoriografijos tradicija.

Vis dėlto pradėti norėtume nuo tų bruožų, kuriais I. Jaworskio patrimonializmo samprata iš esmės nesiskiria nuo kitų lenkų istorikų. I. Jaworskis tiek feodalizmą, tiek patrimonializmą supranta siaurai teisiškai („kaip teisinę viešąją struktūrą, kaip politinę santvarką“¹⁰⁹; I apibendrinimo tezė). Tuo galima įsitikinti, pavyzdžiui, kai jis svarsto, ar LDK Gediminaičių valdymo laikais vyravo patrimonialinis paveldėjimo

padalijimo dinastijai principas, ar apsiri-bota valdovo šeima (tai atitiktų feodalinį modelį)¹¹⁰. Kitaip tariant, I. Jaworskis taip pat suvokia patrimonialinės valstybės teritoriją kaip valdančiosios dinastijos nuosavybę, kurią dalijasi visi paveldėtojai (II apibendrinimo tezė). Tai dar aiškiau matyti iš tokių lenkų teisės istoriko teiginių: „<...> anarchijos, į kurią pradėjo grimzti patrimonialinė valstybė“¹¹¹ ir „anarchiniuose dezorganizuojamos patrimonialinės valstybės santykiuose“¹¹².

Vadinasi, galima teigti, jog I. Jaworskio pažiūros patrimonializmo sampratos atžvilgiu atitinka pirmąjį ir antrąjį lenkų istoriografiją apibendrinančius teiginius.

Dabar norėtume pereiti prie I. Jaworskio ir lenkų istoriografinės tradicijos neatitikimų. Lenkų istoriografijoje vyrauja požiūris, kad feodalizmas ir patrimonialinė monarchija sinchroniškai koegzistuoja ir vienas kitam neprieštarauja (IV apibendrinimo tezė) arba netgi (kaip tvirtina J. Adamusas) feodalizmas yra patrimonializmo atsiradimo sąlyga. I. Jaworskis laikosi visiškai priešingos nuomonės. Jis teigia, kad „Vakarų Europos feodalizmas atsirado kaip spontani-nė visuomenės reakcija į anarchiją, į kurią pradėjo grimzti patrimonialinė valstybė“¹¹³. I. Jaworskio manymu, LDK nebuvo tokio feodalizmo kaip Vakarų Europoje¹¹⁴, todėl Lietuva betarpiškai perėjo iš patrimonialinės santvarkos į luominę¹¹⁵. Be to, lenkų mokslininko manymu, po Lietuvos krikšto jai pradėjusioje daryti stiprią įtaką Lenkijoje,

¹⁰⁷ Zenonas Norkus šią feodalizmo sampratą yra apibūdinęs kaip „vokiškąją istorinę politinę-teisinę“: *Norkus Z. Maxo Weberio feodalizmo samprata ir Lietuvos istorija*, p. 51. I. Jaworskis labiausiai rėmėsi vokiečių teisės istoriko Heinricho Mitteis (1889–1952) veikalu „Lehnrecht und Staatsgewalt – Untersuchungen zur mittelalterlichen Verfassungsgeschichte“ (Weimar, 1933).

¹⁰⁸ *Jaworski I. Zagadnienie feodalizmu litewskiego i zachodniego*, s. 220–227.

¹⁰⁹ *Ibidem*, s. 226.

¹¹⁰ *Ibidem*, s. 221.

¹¹¹ *Ibidem*, s. 220.

¹¹² *Ibidem*, s. 223.

¹¹³ *Ibidem*, s. 220.

¹¹⁴ *Ibidem*, s. 226.

¹¹⁵ *Ibidem*, s. 226.

taip pat kaip ir Lietuvoje, nebuvo feodalizmo („gdzie feodalizmu tak dobrze jak nie było“¹¹⁶). Tai reiškia, kad, I. Jaworskio manymu, Lenkija (kaip ir Lietuva) instituciškai iš esmės skyrėsi nuo Vakarų Europos, kuri buvo feodalinė, o tai jau aiškiai kontrastuoja su III apibendrinimo teiginiu.

Iš kelių lenkų teisės istoriko užuominų galime nesunkiai rekonstruoti jo Vakarų Europos santvarkų („teisinės viešosios / politinės struktūros“) Viduramžiais kaitos pakopas: 1) patrimonialinė, 2) feodalinė, 3) luominė. Tiek LDK, tiek, matyt, ir Lenkija, I. Jaworskio manymu, antrą stadiją praleido.

I. Jaworskio netradicinių, iš lenkiškosios istoriografijos konteksto „išskrintančių“ pažiūrų priežastys mums lieka ne iki galo aiškios, tačiau, jei, pasak Z. Norkaus, minėto lenkų mokslininko feodalizmo samprata labai artima M. Weberio leninio feodalizmo sampratai¹¹⁷, tai, manytume, galima daryti prielaidą, jog „javorskiška“ patrimonializmo samprata taip pat turėtų būti artima vėberiškajai, o to anaip tol nebūtų galima pasakyti apie vyraujančią lenkiškąją istoriografinę tradiciją. Vadinas, I. Jaworskio patrimonializmo samprata turėtų būti platesnė nei vyraujanti lenkiškoje teisinėje istorinėje literatūroje (pastaroji artima K. L. von Hallerio), nes juk M. Weberio feodalizmo samprata (sociologinė-politinė) yra platesnė nei teisinės (juridinės-politinės) feodalizmo sampratos propaguotojų, nors ir gana artima pastarajai (artimumas pasireiškia tuo, kad akcentuojamas požiūris į istorines visuomenes „iš viršaus“, o ne iš „apačios“,

¹¹⁶ Ibidem, s. 226.

¹¹⁷ *Norkus Z. Maxo Weberio feodalizmo samprata ir Lietuvos istorija*, p. 52.

kaip socialinės ekonominės sampratos atveju, kuriam atstovauja marksizmas)¹¹⁸. I. Jaworskį su M. Weberiu artina ir jo Viduramžių teisinių politinių struktūrų tipologija (patrimonialinė, feodalinė, luominė), kuri artima vokiečių sociologijos klasiko ikimodernių visuomenių valdžios tipų klasifikacijai atmetant efemerišką charizmatinį tipą ir užuomazgines formas (gerontokratiją, pirmykštį patrimonializmą)¹¹⁹. Darytina prielaida, kad M. Weberio pažiūros, išdėstytos veikale „Ūkis ir visuomenė“, turėjo lenkų mokslininkui tam tikrą poveikį, tačiau pagrįsčiau į šį klausimą galima atsakyti tik nuodugniau susipažinus su kitais I. Jaworskio veikalais¹²⁰ (o šio straipsnio autorius to kol kas nėra atlikęs).

Išvados

Nors M. Weberio tekstuose leninio (vakarietiško) feodalizmo ir patrimonializmo santykis yra ambivalentiškas, vis dėlto istorinis leninio feodalizmo sureikšminimas leidžia teigti, jog pastarąjį vokiečių sociologijos klasikas buvo linkęs išskirti į atskirą ikimodernių visuomenių valdžios tipą. Iš to kyla, kad, M. Weberio manymu, leninio feodalizmo ir patrimonializmo tipo atitikmenų koegzistencija toje pačioje visuomenėje, tuo pačiu istoriniu laikotarpiu negalima.

¹¹⁸ Ibidem, p. 45–46. Kai kurie šiuolaikiniai medievistai laiko M. Weberio feodalizmo sampratą artima Marco Blocho, kuri esą yra tarpinė tarp teisinės (Ganshofo) ir marksistinės, žr. *Reynolds S. The Use of Feudalism in Comparative History*, p. 191–193.

¹¹⁹ Žr. šio straipsnio dalį, kurioje aptariamos M. Weberio pažiūros. Apie M. Weberio ikimodernių valdžios tipų klasifikaciją dar žr. *Norkus Z. Maxo Weberio feodalizmo samprata ir Lietuvos istorija*, p. 47–50.

¹²⁰ Didžiausią susidomėjimą kelia, pirmiausia, valstybės ir teisės istorijos sintezė: *Zarys powszechniej historii państwa i prawa*. Wyd. 3. Warszawa, 1966.

Lenkiškoje istoriografijoje vyrauja nuostata, kad patrimonializmo (patrimonialinės monarchijos) ir feodalizmo koegzistencija galima ar net būtina. Vien jau ši nuostata daro vyraujančią lenkiškąją ir vėberiškąją patrimonializmo sampratą nesuderinamą.

Pasirinktų autorių patrimonializmo sampratą analizė atskleidė, kad lenkų istorikai perėmė patrimonialinės valstybės (*Patrimonialstadt*) sąvoką ir grynai teisingai jos sampratą tiesiogiai iš K. L. von Hallerio.

Galima teigti, kad analizuotu aspektu, išskyrus vieną aiškią išimtį, jokių sąsajų tarp lenkų istoriografijos ir sociologinės M. Weberio valdžios tipų klasifikacijos nepastebima.

Aiški išimtis lenkiškoje istoriografinėje tradicijoje yra I. Jaworskio patrimonializmo samprata. Tai byloja šios originalios idėjos (lenkų istoriografijos kontekste):

- feodalizmo ir patrimonializmo koegzistencijos vienoje visuomenėje galimybė atmetama;
- pateikta Vakarų Europos teisiųjų ir politinių struktūrų kaitos pakopų schema su tam tikromis išlygomis gana artima M. Weberio ikimodernių visuomenių valdžios tipų klasifikacijai.

Nepaisant atskleistų panašumų, priešlaidą, kad I. Jaworskio pažiūroms turėjo įtakos M. Weberio pomirtinio veikalo „Ūkis ir visuomenė“ idėjos, galima pagrįsti tik atlikus nuoseklesnę lenkų teisės istoriko darbų analizę.

Atlikta lenkiškosios istoriografijos analizė parodė, kad patrimonializmo samprata, vyraujanti lenkiškoje literatūroje, skiriasi nuo vyraujančių vakarietiškosios (ar bent jau anglosaksiškosios) istorinės ir sociologinės akademinės literatūros tendencijų. Ar ši tendencija unikali, gali parodyti tik tolesni istoriografijos tyrimai.

PATRIMONIALISM: POLISH TRADITION OF CONCEPT'S USAGE AND ITS RELATION TO MAX WEBER'S CONCEPTION

Nerijus Babinskas

S u m m a r y

The author of the article suggests to renounce the stereotyped assumption that every agrarian society in the Middle ages, which established its statehood, should be necessarily defined as feudal. Instead of that, he proposes to look for alternative categories and to sketch the so-called "typological scale". As a worth noting "candidate" the author suggests patrimonialism, the concept which has been in use among Western sociologists and historians for many decades. The author presumes that patrimonialism is a less ambiguous and more clarified concept than the notorious Asiatic mode of production.

The concept "patrimonial monarchy" is also frequently used by Polish historians to define the regime of the early Polish state (in the epoch of the Piast dynasty). Some Lithuanian historians adopted the same term from Polish colleagues and use it to

define the peculiarities of the early Grand Duchy of Lithuania (before the official baptism).

On the other hand, there are obvious differences between the attitude of Western scholars toward patrimonialism (influenced directly by the famous German sociologist Max Weber) and the one of Polish historians toward the same concept (the latter attitude also prevails among Lithuanian historians). Actually, Western scholars suppose that any premodern society could be either patrimonial or feudal. The coexistence is impossible, while for the Polish historians the early Polish state is patrimonial and feudal at the same time. With this contradiction in mind, the author presupposes that there are two separate traditions of using the concept of patrimonialism: Western (or rather Anglo-Saxon), which follows Weber's approach, and the Polish one which adopted the concept directly from

the Swiss jurist Karl Ludwig von Haller (Weber itself borrowed the term from Haller, but he did not accept the whole Haller's conception of *Patrimonialstadt*).

After a thorough analysis of the text of the classic of German sociology itself, the author of the article draws the conclusion that, despite some ambiguities, Weber treated feudalism and patrimonialism as the antagonistic regimes.

The current research of historiography has proved that there are at least two different traditions of using the concept of patrimonialism, but there are also some

exceptions. The attitude of Polish historian Iwo Leopold Jaworski toward patrimonialism is quite similar to that of Weber. He claims that there was a rotation of juridical-political structures in premodern Europe. The Grand Duchy of Lithuania as well as Poland were patrimonial, but they both skipped the feudal stage. Besides, the contemporary Lithuanian sociologist of history Zenonas Norkus has recently made a provoking attempt to apply the concept of patrimonialism in the Weberian sense to the regime of the Grand Duchy of Lithuania in the epoch of Vytautas the Great.

*Įteikta 2012 10 01
Parengta skelbti 2012 10 08*